

Wie is bang voor meertaligheid?

Praktijkvoorbeelden uit het buitenland

Ook in de ons omringende landen ziet het onderwijs zich geconfronteerd met een toenemende culturele en talige diversiteit van de leerlingen. Evengoed als bij ons bestaat daar de neiging om die evolutie enkel te ervaren als een probleem waarvoor een oplossing moet worden gezocht. In de seminariereeks kwamen twee buitenlandse praktijkvoorbeelden aan bod die diversiteit en meertaligheid net op een positieve manier benaderen. Birgit Schumacher kwam het concept van de tweetalige scholing in die Europese Openbare scholen voorstellen. Nathalie Auger rapporteerde over hoe de leraar actief gebruik kan maken van meertaligheid en reflectie op verschillen tussen talen om de anderstalige nieuwkomer te integreren in het Franse onderwijs. Deze bijdrage vat beide presentaties samen.

1 De Europese Openbare School van Berlijn

Verslag van het referaat van **Birgit Schumacher**
coördinator Lager Onderwijs Staatliche Europa-Schule Berlin (SESB)
leerkracht Märkische Grundschule, Frans-Duitse richting.

Ontwikkeling van het concept

De Europese Openbare School van Berlijn (EOSB) biedt tweetalig en intercultureel onderwijs van het begin van het lager tot het eind van het secundair onderwijs. Het richt zich enerzijds op anderstalige leerlingen die hun moedertaal kunnen versterken door een deel van hun schoolopleiding in die moedertaal te lopen, maar die tegelijk ook Duits leren. Anderzijds trekt het ook Duitstalige leerlingen aan die een andere taal en cultuur willen leren kennen samen met leerlingen van wie die taal de thuistaal is.

De eerste aanzetten voor de EOSB werden gegeven in de late jaren tachtig. In 1992 gingen zes lagere scholen van start met drie taalcombinaties (Duits/Frans, Duits/Engels en Duits/Russisch). In de loop der jaren werden nog zes andere talen toegevoegd waarin leerlingen, steeds in combinatie met Duits, school konden lopen: Spaans, Italiaans, Grieks, Turks, Portugees en Pools. Vanaf 2001 werd het EOSB-concept ook in het secundair onderwijs ingevoerd.

Voor alle duidelijkheid: de school behoort niet tot de Europese scholen die de lidstaten van de Europese Unie gezamenlijk hebben opgericht en die in de eerste plaats bedoeld zijn voor de kinderen van Europese ambtenaren. Het is een openbare school, die erkend is als *school met een bijzonder pedagogisch profiel*.

Momenteel worden de negen mogelijke taalcombinaties in 17 lagere en 14 secundaire scholen aangeboden aan in totaal zo'n 6000 leerlingen. Elke school biedt een enkele taalcombinatie aan. Er is vraag naar bijkomende combinaties (o.a. met Arabisch en Chinees), maar die zullen pas mogelijk worden na de evaluatie van het concept EOSB. Die loopt momenteel en de definitieve resultaten zullen in 2015 bekend worden gemaakt.

Tweetalig onderwijs in de praktijk

De EOSB doet aan 'wederkerig immersie-onderwijs'. Dat komt erop neer dat de helft van alle lessen in het Duits wordt gegeven en de andere helft in de andere taal. De verdeling van wat in welke taal wordt gedoceerd, ligt grotendeels vast. Bepaalde vakken worden over alle klassen heen onderwezen in het Duits of in de andere taal. Wiskunde wordt bijvoorbeeld in het Duits onderwezen, terwijl aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer dan weer in de andere taal worden gegeven.

Voor een aantal vakken kan elke school zelf bepalen in welke taal ze worden onderwezen (vooral op basis van het beschikbare personeel), maar de verhouding 50 % Duits en 50 % andere taal wordt daarbij steeds gerespecteerd.

Voor het vak Duits en het vak 'andere taal' worden de leerlingen van de eerste tot de achtste klas in groepen opgedeeld, naargelang ze dat vak volgen als moedertaalvak dan wel als tweede taal. Leerlingen beginnen in hun moedertaal te schrijven vanaf de eerste klas, pas vanaf de tweede klas in de tweede taal.

De scholen streven naar een gezonde mix van Duitstalige en anderstalige kinderen. Een 50/50-verhouding is ideaal, maar kan in de praktijk niet steeds gehaald worden. Ook de leraren hebben ofwel Duits ofwel de andere taal als moedertaal. Ze onderwijzen steeds in hun moedertaal (dus ofwel het Duits ofwel de andere taal), en gebruiken ook in hun contacten met de leerlingen steeds die zelfde taal. De tweetaligheid wordt consequent gehanteerd, ook bijvoorbeeld op het schoolrapport en in de communicatie met ouders.

De Duitstalige leerlingen worden verondersteld na de tiende klas de andere taal te beheersen op niveau B2 van Europees Referentiekader voor Vreemde Talen. Bij het einde van het secundair onderwijs moeten ze die taal beheersen op niveau C2.

De school volgt in principe de leerplannen van het Berlijns ministerie van Onderwijs. Voor het onderwijs van de andere talen zijn specifieke leerplannen ontwikkeld. In de vakken wereldoriëntatie, aardrijkskunde en geschiedenis, mogen de scholen inhouden in de leerplannen integreren die relevant zijn voor de anderstalige kinderen (Franse geschiedenis bijvoorbeeld).

Werken aan interculturele competenties

De samenstelling van de klasgroepen en van het personeel zorgt ervoor dat de leerlingen op elk moment met diversiteit moeten omgaan en dus werken aan hun interculturele competenties. Die diversiteit beperkt zich trouwens niet tot binnen-Europese diversiteit. Met name voor de combinaties met Engels, Frans, Spaans en Portugees zijn heel wat leerlingen én leraren afkomstig van buiten Europa.

Naast het terloops werken aan de interculturele competenties zoals dat elke dag in de klas gebeurt, wordt er via projecten ook expliciet ingezet op kennismaken met elkaars cultuur. Die projecten zijn vaak schooloverstijgend. Leerlingen verbreden dan hun horizon door samen te werken met leerlingen uit andere taalcombinaties.

De diversiteit van de EOSB is niet alleen cultureel, maar ook socio-economisch. De school wil ruim leerlingen werven en richt zich dus niet enkel op de welgestelde ex-pat gemeenschap. De

ouders hoeven ook geen schoolgeld te betalen. Er worden echter wel engagementen van de ouders verwacht, o.a. het engagement om gebruik te maken van cultureel aanbod in beide talen.

Uitdagingen en perspectieven

Er zijn een aantal kanttekeningen te maken bij het concept van de EOSB. Het is een vrij dure vorm van onderwijs voor de overheid. De kleine klasgroepen, het opsplitsen in taalgroepen en het vele overleg zorgen ervoor dat de reguliere personeelsfinanciering niet volstaat. De Berlijnse onderwijsoverheid kent dan ook extra lerarenuren toe.

Het uitgangspunt dat de leraren moedertaalsprekers moeten zijn, maakt het niet gemakkelijk om goede leraren te vinden. Dat is vooral voor de kleinere talen (Grieks, Portugees) het geval. Voor die kleinere talen geldt ook dat het niet evident is om voldoende Duitstalige leerlingen te vinden, waardoor de gewenste mix in het gedrang komt.

Een ander aandachtspunt is de uitstroom van leerlingen naar traditionele secundaire scholen. Heel wat ouders zien de EOSB blijkbaar enkel als een goede voorbereiding op het secundair onderwijs.

Dat alles neemt echter niet weg dat het verhaal van de EOSB grotendeels een positief verhaal is. De spectaculaire groei van de EOSB de afgelopen twintig jaar en de vraag naar bijkomende taalcombinaties wijzen op het succes van het model. De EOSB zelf is er dan ook van overtuigd dat haar onderwijsmodel voor heel Europa een voorbeeld kan betekenen.

www.berlin.de/sen/bildung/besondere_angebote/staatl_europaschule/

2 Positief omgaan met meertaligheid bij anderstalige nieuwkomers in Frankrijk

Verslag van het referaat van **Nathalie Auger**
Professor Taalwetenschap en didactiek aan de universiteit van Montpellier

Meertaligheid als kans en als bedreiging

Op wereldschaal is meertaligheid de norm, en eentaligheid de uitzondering. Toch staan heel wat Fransen aarzelend tot uitgesproken negatief tegenover die meertaligheid. Tekenend in dat verband is dat een parlementair onderzoeksrapport over jeugd-delinquentie uit 2004 (het zogenaamde Rapport Bénisti) een causaal verband legde tussen het spreken van een andere taal dan Frans en risico op crimineel gedrag. Dat veronderstelde verband mag dan wel een vrij extreem voorbeeld zijn, het ligt in de lijn van een in Frankrijk courant discours waarin meertaligheid in de eerste plaats voorgesteld wordt als een op te lossen probleem of als een handicap.

Enige nuancering is daarbij wel op zijn plaats. Meertaligheid wordt wel als positief ervaren als de taal die naast het Frans gesproken wordt, een grote taal is die een economische meerwaarde heeft. De moedertaal van anderstalige nieuwkomers daarentegen wordt vooral gepercipieerd als een te overwinnen obstakel.

Ook veel Franse leraren hangen die denkwijze aan. Ze vrezen dat het gebruik van de moedertaal leidt tot isolement in die taal en tot gebrekkige integratie. Daarnaast geven ze ook blijk van hun eigen onzekerheid over omgaan met andere talen. Ze voelen zich niet opgeleid om met meertalige klassituaties om te gaan en zijn bang dat de vreemde taal tegen hen wordt gebruikt.

Frappant is dat ook een aantal anderstalige ouders het gangbare discours over meertaligheid overnemen en ervoor kiezen om thuis met de kinderen slecht Frans te spreken, eerder dan de moedertaal.

De moedertaal van anderstalige nieuwkomers: van hinderpaal naar troef

De opvatting dat de moedertaal van de anderstalige nieuwkomer een probleem is dat overwonnen moet worden vooraleer de leerling goed Frans kan leren spreken, gaat voorbij aan de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek naar 'additive bilingualism'. De verwerving van een tweede taal is geen proces waarin men volstrekt nieuwe talige competenties verwerft. Het is integendeel het uitbreiden en aanpassen van de bestaande talige competenties. Kortom, de moedertaal moeten we niet zien als hinderpaal maar als stapsteen.

Dat heeft uiteraard gevolgen voor de klaspraktijk. De moedertaal van de anderstalige nieuwkomers wordt niet langer uit de klas gebannen. Integendeel, de reflectie op de moedertaal wordt actief aangemoedigd. Om die methodiek ingang te laten vinden in het Franse onderwijs heeft de onderzoeksgroep rond Nathalie Auger, in samenwerking met een aantal andere partners de dvd *Comparons nos langues* gemaakt waarin zeer aanschouwelijk getoond wordt hoe leraren taalvergelijkende activiteiten in de les kunnen integreren. Deze dvd is voortgekomen uit een onderzoek dat een jaar lang heeft gelopen en is bedoeld om gebruikt te worden in de lerarenopleiding.¹

Uitgangspunt bij de taalvergelijking is dat taal in algemene zin en de verschillende talen een gemeenschappelijk patrimonium vormen. Het verschil in statuut, aantal sprekers, prestige enz. van talen is in die opvatting niet relevant. De bedoeling van de taalvergelijkende activiteiten is dan ook niet om talen tegenover elkaar te stellen maar net om linken te leggen en contact te maken. De leraar toont belangstelling voor de moedertaal van de leerlingen en creëert daardoor een sfeer van nieuwsgierigheid en empathie in de klas. De doelstellingen van de taalvergelijkende activiteiten beperken zich dus niet tot het talige domein in enge zin, maar beïnvloeden ook de socio-affectieve component van het leren. Een opvallende vaststelling in dat verband is dat taalvergelijking kinderen die anders zeer terughoudend zijn, tot spreken brengt.

Ook de metacognitieve component van het leren wordt erdoor versterkt. Taalvergelijking is een onderzoek dat de kinderen en de leraar samen voeren. Die laatste is geen taalkundig expert en moet zich beroepen op de kennis van de kinderen van hun moedertaal. De kinderen ervaren daardoor hoe kennis kan worden opgebouwd in een gezamenlijk onderzoek en door reflectie op de eigen taal en cultuur. Op die manier raken ze vertrouwd met een nieuwe, belangrijke leerstrategie.

---

¹ Fragmenten zijn beschikbaar op <http://www.crdp-montpellier.fr/bsd> (gratis registratie noodzakelijk). Zie ook de publicatie met een activiteitentabel: http://www.vlor.be/sites/www.vlor.be/files/livret_-_comparonsnoslangues.pdf

Taalvergelijking in de praktijk

In de praktijk beslaat taalvergelijking een zeer breed gamma aan types vergelijkingen. Het kan gaan om vergelijkingen op het vlak van fonetiek en fonologie, spelling en alfabet, lexicon, syntaxis... Het gaat echter nog verder dan die linguïstische componenten in enge zin. Ook non-verbale communicatie en culturele vergelijkingen in de ruime zin vallen binnen het bereik van taalvergelijking. Op die manier draagt de taalvergelijking ook bij aan de ontwikkeling van interculturele competenties.

De onderzoeksgroep van Auger heeft een hele lijst met dergelijke vergelijkingen opgesteld. Die lijst mag niet begrepen worden als een af te werken curriculum. Het is een menu, waaruit de leraar vergelijkingen kiest afhankelijk van de leeftijd, de moedertaal, de kennis van het Frans, ... van de anderstalige nieuwkomers. De taalvergelijking wordt ook niet op voorhand ingepland, maar komt voort uit een observatie van de leraar. In die zin moet taalvergelijking opgevat worden als een basishouding van de leraar, eerder dan als een methode die systematisch toegepast moet worden.

Een klassiek aangrijpingspunt daarbij is een vaak voorkomende interferentie van de moedertaal van de leerlingen. Een leerling gebruikt bijvoorbeeld een dierengeluid uit zijn eigen taal in het Frans. De leraar grijpt dat aan om te onderzoeken hoe dierengeluiden in de verschillende talen worden weergegeven. Waar zitten de gelijkenissen? Waar zitten de verschillen? Waarom zijn er verschillen?

Cruciaal bij dat gezamenlijke onderzoek is dat er ruimte wordt gelaten voor variatie en discussie. Leerlingen met een zelfde moedertaal zullen het, bijvoorbeeld door dialectverschillen misschien met elkaar oneens zijn over hoe iets in de moedertaal wordt uitgedrukt. De leerlingen kunnen ook vaststellen dat er in het Frans variatie is in hoe je iets zegt. Het is de taak van de leraar om in die discussies zoveel mogelijk stemmen te laten horen zodat consensus of afwezigheid daarvan heel expliciet wordt. Door leerlingen zo te activeren is er een dubbele winst voor de verwerving van het Frans: er is de winst van de *reflectie* op het taalverschil, en er is de winst door *actief in het Frans te discussiëren* over dat verschil. Daarnaast creëert de taalvergelijking en de discussie ook een gevoel van solidariteit, zowel tussen leerlingen onderling als tussen leerlingen en leraar. Die laatste bevindt zich immers in de vrij uitzonderlijke situatie dat hij 'echte' vragen moet stellen aan zijn leerlingen om zijn eigen kennis bij te stellen. Dat de leraar zich in een gelijkaardige positie bevindt als de leerlingen, werkt ook emanciperend voor de leerlingen, die ervaren hoe ook zij zelf aan het leren kunnen bijdragen.

Opwerpen tegen het gebruik van taalvergelijking

Over taalvergelijking doen een aantal misverstanden de ronde, die het gebruik ervan afremmen. We zetten ze op een rijtje en ontkrachten ze.

- 'Niet alle leraren zijn linguïstisch genoeg geschoold'.
Linguïstische scholing is niet noodzakelijk. De leraar wordt linguïstisch immers door de leerlingen bijgeschoold! Cruciaal is enkel de grondhouding van openheid en nieuwsgierigheid naar de moedertaal van de kinderen.

- 'De kinderen beschikken niet over de juiste linguïstische woordenschat om de vergelijking te maken'.
 De metalinguïstische competentie, het vermogen om op taal te reflecteren, is onafhankelijk van linguïstische kennis. De reflectie op taalverschillen in een niet-technisch jargon, kan net een perfecte context zijn waarbinnen dat jargon kan worden aangebracht.
- 'De leerlingen kunnen de vergelijking niet maken want ze spreken hun moedertaal niet goed/ze spreken een dialect/...'.
 Dit argument vindt zijn oorsprong in een essentialistische opvatting over taal: er is één 'correcte' taal, en dan zijn er nog de fouten, de minderwaardige dialecten enz. Deze opvatting gaat volledig voorbij aan het gegeven dat variatie eigen is aan elke taal, en dat die variatie ook weer een bron van discussie en dus van communicatie is.
- 'De afstand tussen taal X en het Frans is te groot om zinvolle vergelijkingen te maken'.
 Gelijkenissen en verschillen tussen talen worden niet enkel bepaald door de taalfamilie waaruit ze afkomstig zijn. Het is juist uitdagend om op structureel niveau gelijkenissen te ontdekken tussen talen die niet aan elkaar verwant zijn. Het Engels en het Chinees worden bijvoorbeeld gekenmerkt door zeer beperkte vormvariatie bij zowel het werkwoord als het naamwoord. Het aan het Engels verwante Duits kent dan weer een zeer sterke vormvariatie.

Uitdagingen en perspectieven

Gezien de vele vooroordelen en misverstanden die er nog bestaan in het Franse onderwijs, is het niet evident om de taalvergelijking ingang te doen vinden in het didactische repertoire van leerkracht. Individuele leraren die er gebruik durven van te maken, zijn echter enthousiast. Lerarenopleidingen zouden dan ook moeten inzetten op het wegwerken van de vooroordelen, zodat een positieve omgang met de talige diversiteit in de klas een evidentie wordt.

Die positieve omgang hoeft zich overigens niet te beperken tot taalvergelijking. Op termijn zou ze er ook toe moeten leiden dat het gebruik van de moedertaal wordt aanvaard om te communiceren in de klas. Het gebruik van de moedertaal verbieden werkt contraproductief: het leidt ertoe dat in bepaalde gevallen mogelijkheden om elkaar te begrijpen worden geblokkeerd. Het is veel zinvoller om met de klas tot een afspraak te komen over hoe en in welke omstandigheden de moedertaal gebruikt mag worden.